

SLAVOMIRS RAVIČS (1915–2004) pēc Otrā pasaules kara dzīvoja Anglijā. Tur viņš satika savu sievu Mārdžoriju. Viņiem bija pieci bērni, un ģimene dzīvoja laukos netālu no Dērbišīras. Veselības problēmu dēļ Slavomirs bija spiests doties pensijā agrāk un šajā laikā bieži uzstājās, stāstot par piedzīvoto un vācot ziedojumus Polijas bāreņiem. Slavomirs arī sarakstījās ar cilvēkiem no visas pasaules, kurus bija iedvesmojis viņa stāsts.

Slavomir Rawicz

*The Long
Walk*

Slavomirs Ravičs

*Ilyais
gājiens*

2 ZVAIGZNE

821.162.1-94
Ra 930

Slawomir Rawicz
THE LONG WALK

Copyright © Slavomir Rawicz, 1956
All rights reserved.

Vitas Lēnertes vāka dizains

Vāka ilustrācijai izmantoti attēli
© www.iStockphoto.com/guwendemir
© www.iStockphoto.com/ilbusca
© www.iStockphoto.com/FredFroese
© www.iStockphoto.com/sandsun
© www.iStockphoto.com/Craig McCausland

No angļu valodas tulkojusi **Sintija Zariņa**

Slavomirs Ravičs
ILGAIS GĀJIENS

Apgāda Zvaigzne ABC vadītāja VIJA KILBLOKA
Projekta vadītāja *Meldra Bērziņa*
Redaktors *Guntis Kalns*

Apgāds Zvaigzne ABC, SIA,
K. Valdemāra iela 6,
Rīga, LV-1010. Red. nr. R-280.
Jelgavas tipogrāfija

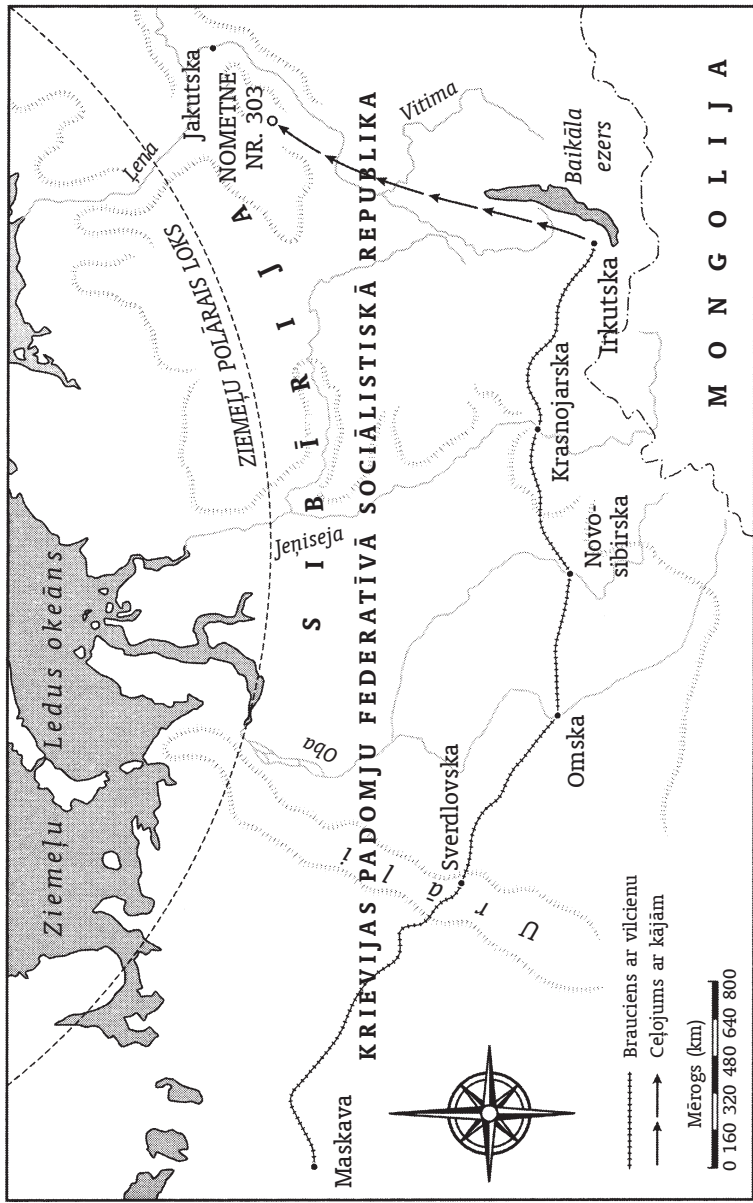
Šis ir ar autortiesībām aizsargāts darbs. Darba reproducēšana vai jebkāda cita neatļauta izmantošana ir autortiesību pārkāpums. Par autortiesību pārkāpšanu ir paredzēta atbildība Krimināllikuma 148. pantā. Saskaņā ar Autortiesību likuma 69.¹ pantu persona ir arī mantiski atbildīga par visiem zaudējumiem un morālo kaitējumu, kuru tā radījusi ar autortiesību pārkāpšanu.

© Tulkojums, Sintija Zariņa, 2017
© Izdevums, literārā apdare, mākslinieciskais noformējums,
Apgāds Zvaigzne ABC, 2017
ISBN 978-9934-0-6159-2

Slavomirs Ravičs vēlas pateikties
Ronaldam Dauningam
par palīdzību grāmatas tapšanā.

Saturs

1	Harkova un Lubjanka	9
2	Tiesa un spriedums	23
3	No cietuma uz lopu vagonu.....	37
4	4800 kilometri vilcienā.....	54
5	Važās sakaltie	67
6	Gājiena beigas.....	81
7	Dzīve nometnē Nr. 303	92
8	Komandanta sieva	109
9	Bēgšanas plāni	124
10	Septiņi šķērso Ļenas upi	139
11	Baikāls un izbēgusi meitene	153
12	Kristīne pievienojas mūsu kompānijai.....	168
13	Pāri Transsibīrijas dzelzceļam	182
14	Astoņi nonāk Mongolijā.....	198
15	Dzīve starp draudzīgajiem mongoļiem	215
16	Gobi tuksnesis: izsalkums, sausums un nāve	230
17	Čūskas gaļa un dubļi	248
18	Gobi pēdējais posms.....	264
19	Seši nonāk Tibetā.....	279
20	Pieci apiet apkārt Lhasai.....	295
21	Himalaju kalnu pakāje.....	311
22	Sniega cilvēki.....	325
23	Četri nonāk Indijā	340

Harkova un Lubjanka

Bija aptuveni deviņi no rīta kādā drūmā novembra dienā. Manas Lubjankas cietuma kameras lielajā slēdzenē nožvadzēja atslēga, un pa durvīm mērķtiecīgi iesoļoja divi plecīgi sargi. Biju lēnām pastaigājies pa kameru, un mana kreisā roka atradās nu jau raksturīgajā cietumnieka pozā – ar to es turēju bikšu augšdaļu, kurai, pateicoties krievu atjautībai, nebija pogu un pat ne vienkāršas aukliņas. Tam bija diezgan saprātīgs izskaidrojums: cilvēkam, kurš ir aizņemts ar savu bikšu turēšanu, bēgšanas mēģinājuma laikā tas var kļūt par pamatīgu traucēkli. Izdzirdējis durvju atvēršanos, es apstājos un, kad vīri ienāca telpā, jau atrados pie tālākās sienas. Viens no viņiem palika pie durvīm, bet otrs paspēra divus vai trīs soļus uz priekšu. – Nāc, – viņš pavēlēja. – Kusties!

Šai dienai – 12 mēnešus pēc mana aresta Pinskā 1939. gada 19. novembrī – manā dzīvē bija būtiska nozīme. Mani veda uz tiesas sēdi Padomju Augstākajā tiesā. Šeit, Maskavā, ar abiem sargiem pie sāniem neveikli soļojot pa šaurajiem Lubjankas gaitenīiem, kuros dobji atbalsojās soļi, es biju cilvēks, kam gandrīz pilnībā bija atņemta identitāte, kas bija slikti ēdināts un neiedomājami

vientuļš un kas drēgnajā cietuma atmosfērā, kur bija jūtams labi pārdomāts, atklāts naidis un pret mani vērstas aizdomas, mēģināja sevī saglabāt dzīvu kaut niecīgu pretestības dzirksti. Bet pirms gada, kad padomju drošības dienesta vīri ieradās svinībās, kuras mūsu ģimenes mājā Pinskā man par godu bija sarīkojusi mamma, es biju poļu kavalērijas leitnants Ravičs, 24 gadus vecs, slaidis un elegants savā labi pašūtājā formas tērpā, korda auduma biksēs un nospodrinātajos jātnieku zābakos. Mans pašreizējais stāvoklis bija kā liecība par Minskas un Harkovas NKVD (Padomju Savienības drošības iestādes) izmeklētāju nenogurdināmo brutalitāti un prasmīgo izveicību. Nevienš ieslodzītais nespēja aizmirst Harkovu. Ar sāpju, neķītru lamu un pazemojumu palīdzību cilvēku šeit centās pārvērst par smilkstošu dzīvnieku.

Kad bijām iegriezušies gaiteņa pēdējā atzarojumā un nokāpuši dažus pakāpienus zemāk, nonācām bruģētā pagalmā, kur mūs apņēma dzestrums. Es saraustīju bikses un sāku soļot ātrāk, lai neatpaliktu no sargiem, kuri kopš iznākšanas no kameras nebija bilduši ne vārda. Otrā pagalma pusē mēs apstājāmies pie smagām durvīm. Viens no sargiem, satverot mani aiz platā, izlaistā krekla, kas kopā ar biksēm bija ieslodzīto apģērbs, parāva mani soli atpakaļ. Kad durvis atvērās, sargi pienāca tuvāk un iebrūda mani tieši rokās diviem citiem formās tērptiem vīriem, kuri mani ātri apčamdīja, meklējot paslēptus ieročus. Viss notika bez vārdiem. Mani pavadīja līdz citām durvīm ēkas iekšpusē. Durvis atvērās, it kā tām būtu dots slepens signāls, un mani iebrūda iekšā. Durvju niša bija aizsegta ar aizkaru, un es atkal tiku izgrūsts tam cauri. Durvis aiz manis aizvērās. Divi sargi – atkal citi – nostājās miera stājā man aiz muguras.

Telpa bija liela un patīkami silta. Sienas bija rūpīgi nokrāsotas baltas vai nobalsinātas. Masīvs, solam līdzīgs galds telpu sadalīja divās daļās. Šajā pusē, kur nebija nevienas mēbeles, visa platība bija atvēlēta man un sargiem. Otrā galda pusē rindā sēdēja apmēram piecpadsmit cilvēki; desmit no viņiem bija ģērbusies NKVD formās, pārējie – civilās drēbēs. Visi izturējās brīvi: sarunājās, smējās, žestikulēja un smēķēja cigaretes. Neviens no viņiem man neuzmeta pat nevilšus skatienu.

Apmēram pēc desmit minūtēm es ar audekla korpēs (tām bija kurpju auklu caurumiņi, bet pašu auklu nebija) apautajām kājām pašlūkāju pa spodro koka parketa grīdu, un man ienāca prātā, vai tik nav pieļauta kāda kļūda. Kāds būs kaut ko sajaucis, es nodomāju. Man šeit vispār nevajadzēja atrasties. Tad NKVD kapteinis palūkojās uz mūsu pusi un deva sargiem komandu "Brīvi!". Es izdzirdēju, kā man aiz muguras tiek sasisti kopā zābaku papēži.

Es centos stāvēt mierīgi un lūkojos apkārt. Biju pārsteigts, atklājot, ka pirmo reizi šo vienmuļo mēnešu laikā kaut kas jauns man spēja sagādāt nelielu prieku. Viss izskatījās ļoti tīrs. Visapkārt valdīja nomierinoša nepiespiestības atmosfēra. Es gandrīz varēju saskarties ar pasauli, kas atradās ārpus cietuma sienām. Telpā iekšā un ārā nepārtraukti staigāja cilvēki. Viņi smējās un plāpāja ar ļaudīm, kuri, uzlikuši elkoņus uz greznā, sarkanā plīša pārklāja, sēdēja galda otrā pusē. Kāds painteresējās, kad NKVD majors cer tikt atvaļinājumā. Vēl kāds priecīgi apjautājās par kāda cita cilvēka lielo ģimeni. Kāds vīrs, ģērbies nevainojamā, tumši pelēkā rietumnieku stila uzvalkā, izskatījās pēc veiksmīga diplomāta. Izskatījās,

ka visi gribēja ar viņu aprunāties. Viņu sauca par Mišu. Es viņu ļoti labi atceros. Es Mišu nekad neaizmirsīšu.

Pie pretējās sienas galda otrā pusē bija piestiprināts no ģipša veidots koši izkrāsots Padomju Savienības ģerbonis. Tam abās pusēs bija pakārti padomju vadoņu portreti, kuriem pāri slējās Staļina bargā seja. Tagad ar neslēptu interesi varēju lūkoties apkārt. Neviens mani netraucēja. Es satvēru bikses ar labo roku un atlaidu vaļā kreiso. Ievēroju, ka telpā bija trīs ar aizkariem aizsegta durvis un uz garā galda atradās tikai viens telefona aparāts. Pretī vidējam krēslam uz galda bija nolikts veclaičīgs misiņa rakstāmlietu turētājs enkura un divu sakrustotu airu veidolā un stikla tintnīca. Šie abi priekšmeti atradās uz masīvas marmora vai alabastra pamatnes.

Pretējā galda pusē visu laiku bija dzirdamas ikdienišķas sarunas, un es, ar kuru vesela gada garumā nebija pārmīts ne vārds un kurš cietuma stingrā absolūtās klusēšanas likuma dēļ bija slīdzis arvien dziļākā un dziļākā nošķirtības depresijā, sapratu, ka šī bija neaizmirstama diena.

Stāvēdams savās netīrajās, bezveidīgajās, divdaļīgajās cietuma skrandās, es ne mazākajā mērā nejutos neiederīgs šo priecīgo un labi ģērbto krievu sabiedrībā. Poļu kavalērijas virsnieka izsmalcinātais lepnums bija pirmais, ko viņi Minskā pirms desmit mēnešiem centās salauzt. Pirmās pratināšanas priekšdarbs bija cietsirdīga publiska izģērbšana. Padomju virsnieki smīnēja, laiski noraugoties, kā man lika novilkt formas tērpu, smalko kreklu, zābakus, zeķes un apakšveļu. Viņu priekšā es stāvēju pazemots un bezcerīgi nokaunējies un ar šausmām

apzinājos, ka tas ir tikai sākums visām nelietībām, kādas ar mani varēja atgadīties. Un, kad viņi bija mani nopētījuši, izsmējušies un beidzot novērsās, man pēc krietna laika sprīža tika pasviestas cietumnieku bikses un *rubaška* – krievu kreklblūze. Satvēris nolādētās, pretīgās bikses un cieši vērodams savus mocītājus, es pirmo reizi izdzirdēju jautājumus, kas kļuva par manas ieslodzītā dzīves galveno motīvu.

Vārds? Vecums? Dzimšanas datums? Dzimšanas vieta? Vecāku vārdi? Viņu tautība? Tēva nodarbošanās? Mātes priemslaulību uzvārds? Viņas tautība? Shēma vienmēr bija viena un tā pati. Sākumā jautājumi tika uzdoti tādā secībā, kādā tie bija uzrakstīti dokumentos, kurus rokās vicināja izmeklētāji. Pirmajā pratināšanā pret mani izturējās samērā jauki. Man iedeva kafiju, un izskatījās, ka viņi nemaz nepamanīja, cik neveikli ar vienu brīvo roku es centos noturēt krūzīti. Viens no pratinātājiem pasniedza cigareti, tad, izcili tēlodams mulsumu par acīm redzamo faktu, ka ar vienu roku es to nevarēšu aizdedzināt, pagriezās un aizdedza cigareti manā vietā.

Tad sekoja citi jautājumi. Bīstamie jautājumi.

Kur jūs bijāt 1939. gada 2. augustā? Es parasti atbildēju – biju mobilizēts poļu armijā, lai rietumos cīnītos pret vāciešiem.

Bet tad izmeklētāji paziņoja, ka es ļoti labi pārzinot Polijas austrumdaļu. Mana ģimene esot dzīvojusi Pinskā. Pavisam tuvu Polijas–Krievijas robežai, vai ne tā? Tik izglītotam, jaunam cilvēkam kā man būtu bijis samērā viegli šķērsot robežu, vai ne?

Piesardzīgi izteikti nolieguni, kas no prāta izdzēsa atmiņas par pusaudža gadu gājieniem uz ciematiem

Krievijas robežas otrā pusē. Tad temps kļuva ātrāks. Divi no izmeklētājiem pārmaiņus uzdeva jautājumus. Vairāki Krievijas pierobežas ciematu nosaukumi. Vai es zinot to vietu un kādu citu vietu? Šo vīru es noteikti esot saticis. Viņi zinot, ka es esot ar viņu ticis. Komunistu pagrīdes organizācija esot mani izsekojusi. Viņi vienmēr esot zinājuši, ar kuriem cilvēkiem es esot saticis. Viņi zinot, ko mēs viens otram esam nodevuši. Vai es esot darbojies *Dvojkas* (armijas izlūkdienesta) labā?

– Vai tu brīvi runā krieviski? – Jā, mana mamma ir krieviete.

– Viņa tev iemācīja krievu valodu? – Jā, jau bērnībā.

– Un *Dvojka* noteikti priecājās par to, ka viņiem bija poļu virsnieks, kurš māc krievu valodu un var spiegot viņu labā? – Nē. Es biju kavalērijas virsnieks. Es karoju rietumos, nevis austrumos.

Tad sekoja noslēguma daļa. Pirmajā pratināšanā tā tika novadīta pieklājīgā, “mēs visi esam labie puisi” manierē. Man priekšā nolika dokumentu, rokā iesprauda pildspalvu.

– Šie, – paskaidroja smaidīgais *NKVD* majors, – ir jautājumi, uz kuriem tu sniedzi atbildes. Tev tikai jāparakstās šeit, un mēs tevi vairs neapgrūtināsim.

Es neparakstīju. Teicu, ka nevaru parakstīt dokumentu, kura saturs man netiek izpausts. Majors pasmaidīja un paraustīja plecus. – Tu *parakstīsi*, tu taču zini: kādu dienu tu to parakstīsi. Man žēl, ka tu to neparakstīji jau šodien. Ļoti, ļoti žēl.

Ar to viņš droši vien bija domājis Harkovu.

Tā sākās cīņa starp Slavomira Raviča un *NKVD* vīru apņēmību. Es samērā ātri sapratu, ka pret mani nebija

konkrētu pierādījumu. Viņi zināja tikai to, kas bija rakstīts manā armijas dosjē, un to, ko par manu ģimeni varēja uzzināt Pinskā. Apsūdzības bija balstītas vienīgi uz pārliecību, ka Krievijas pierobežā dzīvojošie poļi, kuriem bija vidējā vai augstākā izglītība, neizbēgami bija spiegi – cilvēki, kuri slepus un efektīvi bija darbojušies pret Krieviju kā atbrīvotāju. Es nezināju nevienu no nosauktajām vietām, nedz arī cilvēkus, kuru atzišanu par mani līdzdalībniekiem izmeklētāji centās panākt. Bija brīži, kad, lai atvieglotu dvēseles un ķermeņa ciešanas, es biju ar mieru atzīties, ka pazīstu viņu pieminētos svešiniekus. Es to nekad neizdarīju. Dvēseles dziļumos – pat galēja izmisuma brīžos – es zināju, ka šāda atzišanās pilnīgi noteikti varēja būt liktenīga.

Harkovas milzīgais akmens cietoksnis savus drūmos vārtus man atvēra 1940. gada aprīlī. Nedaudz apradis ar Minskas bardzību, es tomēr nebiju gatavs Harkovas šausmām. Šeit darbojās kāds fenomenāls ģēnijs – NKVD majors ar iesauku Bullis. Viņš svēra gandrīz 100 kilogramus. Šim vīram bija rudi mati, kas bagātīgi klāja gan krūtis, gan milzīgo, sarkano delnu virspusi, liels, atlētisks rumpis, īsas, spēcīgas kājas un garas, stipras rokas. Vīrs milzīga, resna kakla rēgojās spīdīga, sārta seja. Pret savu galvenā izmeklētāja amatu Bullis izturējās ļoti nopietni. Ieslodzīto, kurš nepadevās, viņš ienīda ar biedējošu konsekvenci. Un pat tagad es bez jebkādiem sirdsapziņas pārmetumiem un ar milzīgu prieku būtu gatavs viņu nogalināt.

